

(Felsefe Ansiklopedisinde madde olarak yayımlanmıştır)

DERİN EKOLOJİ Hareketi (Deep Ecology Movement): Çevre felsefesi tartışmalarında, insanın doğaya karşı ahlaki sorumluluk duygusu geliştirmesinin öneminin aracısız bir doğa kavrayışı geliştirmekte yattığını ileri süren çevre felsefesi akımıdır.

Derin ekoloji düşüncesi adını 1973 yılında Norveç filozof **Arne Næss**'in (1912-) yayımladığı aynı adlı makaleden alır. Næss'e göre "sığ çevre felsefesi" (the shallow ecology movement) başlığı altında toplanabilecek düşünceler; kirliliğin, doğal kaynakların tahribinin ancak kısa vadede önlenmesini ve gelişmiş ülkelerin kendi vatandaşlarının daha uzun süre doğayı sömürmelerinin meşru kılınmasından başka bir şey değildir. Sığ ve merkezci bakış açısı ile insan doğa ilişkisini ele almak uzun vadede iyileştirici bir yarar sağlamamıştır. Oysa ki, derin ekoloji düşüncesi biosferik eşitliliği prensipte ve en başta kabul ederek gerek yaşam biçimlerimizin gerek doğayı "çevre" olarak algılayışımızın yanlışlığını kökten eleştirecektir. Tüm toplumlar nasıl eşitse, doğanın tüm oluşturucu öğeleri de aynı derecede eşit ve "saygıya değer"dir. Gelişmiş, gelişmemiş, gelişmekte olan gibi ayrımlar kabul edilemez. Derin ekoloji düşüncesi doğanın çeşitliliğine, hayranlık uyandırıcı uyumuna, hatta kutsallığına vurgu yaparak doğanın derinden duyulan bir "sorumluluk" duygusunun nesnesi olduğunu öncelikle kabul eder. Næss, 1985'te yayımlanan bir diğer yazısında ise ("The World of Concrete Contents") çevreci korumacılarla çevreyi korumanın felsefesini yapanları ontolojik olarak ayrı kefelere koyar. Çevre koruma (*conservation*) çalışmaları ontolojik olarak bütünlükten yoksundur. "Merkezi" ve "kendine göre" bir tavırla bu türden koruma çalışmaları doğayı kendi isteğine göre şekillendirmektedir. Bu şekillendirici politika ve etik temeli olduğu ileri sürülen bilimsel çalışmalar doğayı istediği gibi algılamaktadır.

Næss'in düşüncelerini etkileyen olay üç Norveçli filozofun (Næss, Kvaløy ve Faarlund) Himalayalara yaptıkları bir gezidir. Bu gezide Çoban kültüründen etkilenen filozoflar kendilerine rehberlik yapan çobanın doğayı kutsal, yüce olarak görmesi ve doğaya

saygı, sorumluluk, sadakat gibi hislerle yaklaşması üçlüyü derinden etkiler. Bu türden özel bir deneyim tüm insanlık için genelleştirilemez veya yeniden kent kültüründe yaşayan insanlar için de benimsenez miydi? Doğayı doğrudan bilebilmek, aracısız duymak gibi mistik açılımlar derin ekologları uzun süre meşgul etti. Ancak bu açılımlardan çok derin ekolojinin felsefi ağırlığı sorumluluk ve özsel değerlerin açılımı ile ilgili olmuştur.

Derin ekolojide özne, daha doğrusu kişinin kendisi (büyük harfle ifade edilen) bir Kendi'lidir (*Self*). Kişi Kendisini ne kadar geliştirirse, birey olarak kendisinin dışında doğada olup bitenleri de anlamak, onların bir parçası olduğunu duyumsamak yolunda olgunlaşırsa doğayı deneyimlemesi de o derecede daha derinden ve sağlam olacaktır.

Romantizmin temel algılayış biçimine çok benzeyen bu doğalcı yaklaşımın öncülüğünü Næss ve arkadaşlarından bir yüzyıl önce **Henry David Thoreau** (1817-1862) yapmıştır. Thoreau döneminin edebiyatçılarından bir adım öne geçerek insan-doğa ikilisinin felsefi analizini de yaptı ve derin ekologlara fikirleriyle öncülük etti. Bu öncülüğü derin ekoloji çalışmalarında bulunan filzof ve ekologlardan çok bu ekologların doğu mistisizmindeki doğa kavrayışına dayandırmaları paraleliğinde kurabiliriz. Özellikle filozofun Walden deneyimi çevre felsefesinin genel şemasını çizebilecek niteliktedir. Temel soru şu olacaktır: Bir felsefeci doğayı ve doğa içinde kendisini nasıl konumlandırmaktadır? Thoreau'ya göre insanlar para kazanma hırsından dolayı doğa ile aralarına uzaklık koymuşlardır. Gerçek olanın ne olduğuna dair değer bunalımı olan bir çağda doğa ile birebir ilişki kurmak da insanlara değersiz, anlamsız, yararsız gelmektedir. Oysa ki gerçek özgürlük insanın ancak içinden çıkıp geldiği ve bir parçası olduğu doğaya dönüş ile yaşanabilir. Thoreau'nun bu ilkeleri sözde kalmamış, kendisi çevreci bir yaşam filozofu olarak kendi yaptığı kulubede doğayla başbaşa Walden gölü kıyısında 2 yıl süresince yaşamıştır. Burada sayısız doğa yazısı kaleme almıştır. Walden adlı temel kitabı da bu deneyimi anlatır.

Derin ekolojinin ilk örneklerinin çok açıkca izlerinin görüldüğü kitapta insan, toplum, eğitim, duygu ve algı, diğer canlılar gibi temalara rastlanmakta ayrıca doğaya yakın ve uyumlu yaşamın felsefesini sadelik ve basitlik anlayışının oluşturması gerektiği belirtilmektedir. Thoreau'nun doğaya dönüş teması insan doğasının ilkeleri ile doğa ilkelerinin özünde uyum içinde olduğunu ve önceden kurulmuş bir harmoniyi kabullendiği anlamına da gelecektir. Yanlış kullanılan teknolojinin; insanlığın, değerlerin, erdemin ve kültürel yaratıcılığın, estetiğın, düşünmemizin yerini almasıyla bizi pasifize etmesi, bu ilişkide bir bozukluk olduğunu gösteriyor. Bozukluğun kültürel ve düşünsel alandaki üretime ket vurmasının; yani çağımızın bunalımının eleştirisini yapmak ancak bu eleştiri yapılarak alternatif bir modeli sunabilmeyi de başarabilmek felsefenin boynunun borcu olarak görünüyor. Thoreau'ya göre; felsefe bu asli görevine, bunalımı bunalım olarak göremeyen kişileri bireyleştirmek aşamasında başlayacaktır. Hayatın genel olarak sadeleştirilmesi hedeflenmelidir. Thoreau'nun deyişiyle: "Sadelik! Sadelik! Sadelik!... Varoluşumuzun özü ile ilgisi olmayan şeyler için değerli zamanımızı, hayatımızı inanılmaz derecede israf ediyoruz. Ne zaman daha fazlasını istemekle sadelik arasında seçim yapmamız gerekirse ikincisini seçmek daha doğru bir yol olacaktır." Bu anlamda Thoreau'nun yaşam tecrübesi ile de göstermeye çalıştığı gibi insanın ihtiyacı olanın içsel güçlerini yeşertmek ve içinden geldiği doğaya ölçülülük ile yaklaşma erdemini gösterebilmek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Gerek Thoreau çalışmaları gerek derin ekoloji hareketinin temellendirmeye çalıştığı ilkeleri şu maddeler altında toplayabiliriz:

1. Yeryüzündeki hem insanların hem insan olmayan varlıkların iyi durumda olması ve gelişmesi kendi başına (yani özsel olarak) değerlidir. Bu değerler insan olmayan dünyanın, insanların amaçları için yararlı olup olmamalarından bağımsızdır.

2. Yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği bu değerlerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur ve kendi başlarına birer değerdir. Basit, aşağı ve ilkel denem bitki ve hayvan türleri daha üst bir yaşam biçimine katkıda buldukları için değil **kendi başlarına değerlidir**.
3. Hayati ihtiyaçlarını karşılama dışında insanların bu zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hiçbir hakları yoktur.
4. İnsan olmayan dünyaya şimdiki insan müdahalesi aşırıdır ve durum hızla kötüleşmektedir. Gelişmiş ülkeler nüfuslarını azaltmalıdır.
5. İnsan doğa ilişkisi sadece bireysel ya da toplumsal bilinçlendirme olarak iyileştirilebilecek kadar basit bir ilişki değildir. GÜdülen politikalar, hükümetlerin icraatleri ve ideolojik kaygıların daha ön plana çıkması bu ilişkiye sekte vurmaktadır.
6. Bilimsel araştırmalar ve doğayı bilimin deney tahtası görme anlayışındaki merkeziyetçilikten kurtulmak ve etik davranış temellerini olabildiğince içselleştirmek gerekir.

GÜNCEL ÖNKAL

OKUMA ÖNERİLERİ:

- David Pepper, **Eco-Socialism: From Deep Ecology to Social Justice**, London ; New York : Routledge, 1993.
- George Sessions. **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, Boston.
- Hasan Ünder, **Çevre Felsefesi, Etik ve Metafizik Görüşler**, Ankara Doruk Yayınları, 1996.
- Henry David Thoreau, Doğal Yaşam ve Başkaldırı: Sivil İtaatsizlik Makalesi ve Wolden Gölü (Walden, or Life in the Woods), Kaknüs Yay., İstanbul, Nisan 2001.
- Luc Ferry, **Ekolojik Yeni Düzen: Ağaç, Hayvan ve İnsan**, Çev.Turhan Ilgaz, İstanbul : YKY, 2000.
- R.G. Collingwood, **Doğa Tasarımı**, Çev: Kurtuluş Dinçer, Ankara, İmge Yayınları, 1999.